

Tour de France – några reflektioner

Bill Sund

SOFI och Historiska institutionen, Stockholms universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 2005-05-17

Copyright © Bill Sund 2005. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

*Tour de France äger alltså en verkligt homerisk geografi.
Liksom i Odyssén är cykelloppet här samtidigt en farofylld seglats
och en fullständig utforskning av jordens gränser.*

Roland Barthes

Introduktion: Tourens särställning

Cykeltävlingen Tour de France är en världens hårdaste idrottstävlingar, ett kraftprov¹. Under senare år har den professionella cykelsporten börjat göra sig alltmer gällande, även i ett sådant förhållandevis cykelfientligt land som Sverige. Förklaringen till detta är något dunkel. Men fler har börjat följa Eurosports sändningar och därvid fått lyssna till goda och hetsande kommentarer av de tidigare cyklisterna Roberto Vacchi och Anders Adamsson. Kanske har flera människor därmed fått insikt i cykelsportens inneboende logiker.

Syftet med denna artikel är att reflektera över varför vissa idrottstävlingar är mer betydelsefulla än andra, varför de glimrar mer. För att avgränsa uppgiften fokuseras det klassiska cykelloppet Tour de France (vilket är svåröversättbart, närmast Frankrike runt) och därmed Lance Armstrong. Man kan inte undgå denne otrolige amerikan, som nu vunnit sex år i rad. Man måste även beakta och ta ställning till loppets dopingproblematik.

Frågor som kan ställas är: Vilken är hemligheten bakom Touren och vad är det som är så fängslande med detta cykellopp som samlar miljontals TV-tittare, vilka sitter fastbundna vid TV-apparaten under härligt sköna julidagar? Är folk helt besatta och så fångade av spänningen och mytbildningen kring loppet, trots dopingskandalerna, att de inte kan låta bli att se loppet och lyssna till TV-kommentatorerna? Vill man se Armstrong vinna eller vill man kanske se en ny champion – en europé?

Tour de France, som är ett enormt ansträngande etapplopp mentalt och fysiskt, avgörs årligen under tre brännande juliveckor på de franska vägarna från industriorterna via jordbrukslandskapet upp i bergen och så till målgången i Paris – alltså "le Grand Tour". Loppet startades av entreprenören och tidningsmakaren Henri Desgrange redan år 1903.

Numera leds loppet av Société du Tour de France (Mignon 2003). Det finns andra kanske ännu hårdare lopp, men de avgörs under en och samma dag, som exempelvis kullerstensloppet, Paris-Roubaix. Loppet kallas med viss rätt helvetet i norr, L'enfer du Nord. På de nordfranska kullerstensvägarna, som annars bara används för böndernas traktorer, används något grövre och något lösare pumpade däck för att dämpa stötarna (SvD 10/4 2005).

Touren har en alldeles speciell ställning i idrottsvärlden och det finns flera viktiga anledningar till detta. Det ena är att loppet varje år arrangeras och avgörs i Frankrike. Det andra är att loppet på alla sätt blivit stil- och mönsterbildande för långa etapplopp. Där Touren drar fram med sin ledare i gul tröja skrivs ofta cykelhistoria. Här firar taktisk åkning triumfer och här åskådliggörs hela cykelsportens outtalade regelsystem mellan åkarna, mellan den enskilde åkaren och laget, eller stallet, som man säger, och mellan stallet; lag som bär företags- och sponsornamn och som är sammansatta på rent kommersiella grunder, men med sportslig ledning genom en sportchef. I andra stora jämförbara tävlingar tävlar oftast nationslag (fotboll) mot varandra eller enskilda idrottare (tennis).

Konkurrens eller möjligen uppbackning finns huvudsakligen från italienska Giro d'Italia och spanska Vuelta a España. Giro ligger i tiden före Touren och Vueltan har av de spanska arrangörerna placerats efter Touren. Dessa lopp inramar med andra ord huvudevenemanget Tour de France. Tävlingsidén med dessa lopp är exakt densamma som hos Touren, men de har aldrig blivit vidlyftiga turistarrangemang. Touren har under senare år förstärkt sin hegemoniska ställning inom cykelsporten.

En viktig delförklaring i sammanhanget är också att franska staten och hela samhället på alla sätt stött denna årliga turistattraktion. Den franska nationalismen profiterar helt öppet på loppet – Vive la France, Vive le Tour de France! Kommersialism, regionalism och nationalism går hand i hand. Samhällen och regioner står i kö hos loppets arrangörer för att de skall dra loppet just genom deras stad. Routen förändras varje år, bara några sträckor och mål är beständiga, som de brant stigande backarna upp till Alpe d'Huez och målgången på Champs-Élysées i Paris (Ejné, 2003).

Tour de France är sammanfattningsvis en fransk, nationell institution (Vigarell, 1997). Trots denna franskhet har loppet under snart ett decennium dominerats av en amerikan, vilket också ökat loppets dragningskraft på den stora publiken. Frankrike är ju ett av europeiska länder som öppet sökt bekämpa "the American way of live". Loppet innehåller således ett nationellt spänningsfält precis som alla andra stora tävlingar gör.

Visserligen kan vissa etapper föreläggas till andra länder för att ytterligare öka intresset, men loppet är genuint franskt, "le Grand Tour" som sagt. Andra stora tävlingar och mästerskap flyttas till nya orter och regioner från tävling/mästerskap till tävling/mästerskap. Det finns givetvis andra tävlingar som alltid avgörs i samma land och på samma ort som vissa bemärkta tennistävlingar (Wimbledon, French Open, Australian Open), skidtävlingar (Vasaloppet) etc.

Visst är dessa tävlingar betydande för sina respektive sporter, men inte på samma sätt som Tour de France. Tidigare fanns också den engelska cupfinalen i detta celebra sällskap, men under Wembley's nybyggnad har finalen spelats utanför London. Men fotbollen (stil och system) som spelats i dessa finalmatcher har knappast gått till den moderna fotbollshistorien.

Den tredje anledningen till Tourens speciella ställning är att den även i högsta grad bidragit till att skapa en slags hysteri kring loppet som lett till sportturism, definierad som miljontals åskådare som söker sig till tävlingen och som både före och efter densamma uppsöker de berömda etapperna för att cykla själva eller bara att få vara där på plats (på vägarna och vägkanterna kan man studera fansens och besökarnas graffiti). Denna sportturism är knappast helt och hållet spontan utan en följd av de franska arrangörernas och sponsorernas envetna strävan efter att göra och söka behålla Tourens hegemoniska position.

Slutligen vilar Touren på ett slags mytologi om den mänskliga prestationen, vars trådar kan dras tillbaka till antikens hjältesagor. Loppet har också tagits upp och reflekterats över i litterära termer: loppet som drama och myt: ”Tour de France är det bästa exemplet på den totala och därför tvetydiga myten; loppet är samtidigt både uttrycksmyt och projektionsmyt, realistisk och utopisk”, skriver Roland Barthes i sin berömda essä om Touren (Barthes, 1970).

Att cykla dag efter dag; långa sträckor i vind, sol och regn uppför och nedför höga berg kräver sin manför att kunna utstå plåga och se fram emot det hägrande målet, ett gott arvode och en god middag (och dropp och sömnmedel till natten!) efter det utförda dagsverket. Loppet genomgår och följer en ritual; ritualer finns givetvis även i andra stora idrottstävlingar, men här är det inte bara frågan om en högtidlig öppning, en prisutdelning etc. Det handlar istället om en process av ritualer (jfr Guttman, 1978, som inte förstått att ritualer kan vara integrerade i modern, rationaliserad sport).

Dessa fem sammanhängande dimensioner och faktorer bildar själva komplexet och grundvalen för Tourens särställning bland idrottsevenemang. Konceptet är således att tävlingen vilar på en (1) ritual av ritualer, att den (2) alltid avgörs i Frankrike; den flyttar inte runt till andra länder. Loppet är franskt. Den har blivit (3) stil- och mönsterbildande på flera olika sätt. På Touren visas modern cykelsport, kort sagt. Det innebär att alla tittare med hjälp av expertkommentatorerna kommer nära och kan förstå cykelsportens taktiska dimensioner. Övriga delar av grundvalen utgörs av (4) mytologin kring loppet, hjältesagorna, som också samman med medias och sponsorernas stora intresse skapat en kulturprocess som lett till en slags (5) sportturism. I denna sportturism finns även andra bärande beståndsdelar.

Även om Tour de France, först i beskydd av fransk sportpress och sedan av mäktiga TV-kanaler, kunnat växa sig till en ohotad position bland cykelloppen har inte tävlingen varit förskonad från kritik, allvarliga intermezzon och olyckor, ibland med dödlig utgång. Ett överhängande problem under senare år, som arrangörer, ledare och aktiva samt publiken haft att hantera och ta ställning till, har varit doping, risken för att åkare genomför etapper och hela loppet osportsligt dopade. Sammanhängande med detta har det funnits en lång diskussion, delvis ganska smutsig, i särskilt franska media huruvida Lance Armstrong, den oövervinnerlige, har varit dopad eller inte (Wieting, 2000).

Tourens grundval

1 Ritualen Tour de France

Hela loppet och organisationen är en enda omfattande ritual. Alla stora tävlingar som OS och VM och så vidare har självfallet sina egna ritualer. Det kännetecknar just en tävling att den är återkommande och innehåller ritualer inför, under och efter tävlingsmomenten. I Tourens fall är några moment och inslag speciellt impregnerade av ritualer.

I första hand gäller det själva bansträckningen: genom hela landet. Det gäller för cyklisterna att cykla runt Frankrike i princip, bör tilläggas. Tas några klassiska bandelar bort i Alperna och Pyrenéerna och målgången uppför lutningen på Champs-Élysées i Paris, upphör Tour de France att vara det magiska cykelloppet Tour de France!

Den andra ritualen utgörs av ledartröjan. Den gula ledartröjan, ”la maillot jaune”, bärs av den cyklisten som har den lägsta sammanlagda tiden i loppet. Vinnaren är den som har kortaste tiden i mål, han har kört snabbast genom Frankrike. Denna illgula ledartröja har fått sin färg efter sporttidningens *L'Equipe's* gula pappersfärg. Tidningen tog över arrangemanget 1945, efter *L'Auto*. Girots ledartröja är för övrigt rosa, som en följd av tidningen *Gazzetta Dello Sports* färgsättning.

Många andra sportevenemang har sökt att ta efter denna ritual med ledartröja. I Vasaloppet erhåller vinnaren av tradition en stor lagerkrans som sätts på av en så kallad kranskulla. I golf förekommer gröna klubbjackor, till exempel. Den gula ledartröjan är ett i sig oslagbart varumärke för en idrottstävling. Under tävlingen delas numera ut även andra tröjor men i andra färger; en tröja går till bäste bergsklättrare etc.

Som en tredje ritual framträder tiden på året då loppet avgörs, de tre första veckorna i juli. Loppet körs när Frankrike firar sin nationaldag (14:e juli) och cyklisterna har gått i mål när fransmännen tar semester i augusti. Loppet är en viktig del av landets samlande agenda. Många andra stora tävlingar är inte lika precisa eller fixerade vid datum. Tidsbestämningen är inte ritualiserad. Vasaloppet utgör dock ett bestämt undantag.

Sammantagna bildar dessa tre ritualer en enda sammanhängande Tour de France-ritual, skulle man kunna säga. Det innebär att loppet ”satt sig” och skapat institutioner som bildar en slags cykelinstitution. På frågan om hur ett långt ansträngande etapplopp skall se ut, infinner sig direkt bilden av Tour de France med en ledartröja, en bestämd tid på året och en omväxlande bansträckning med såväl flacka delar som bergsklättringar och med nära anknytning till landets historia och särskilda förhållanden. Sålunda: att loppet skall knytas till turistindustrin och med kompakt stöttning av media, sponsorer och myndigheter på relevanta nivåer.

2 ”Le Grand Tour”

Georges Vigarello framhåller träffande att loppets sträckning dels överensstämmer och korresponderar med vad franska skolbarn och studenter får lära sig om franska nationen, att den är en geografisk enhet; en ”Tableau” med tydliga drag av Euklides geometri. Frankrike är ett symmetriskt och välproportionerat land, kort sagt. Dels påminner sträckningen om kungens stora resroute, ”le Grand Tour”, genom landet och dels går loppet runt hela landet precis som de gamla gesällvandringarna, ”les compagnons”, gjorde på den tid

det begav sig. Närmare bestämt gick dessa vandringar, som gesällerna företog, från Paris via Lyon, Marseilles, Toulouse, Nantes och åter till Paris (Vigarello, 1997).

Det finns således en nationalistisk och pedagogisk läxa nedplöjd i loppets hela upplägg och sträckning. I Sverige, för att göra en liten utvikande jämförelse, finns samma tankefigur i Selma Lagerlöfs *Nils Holgersson*. Lille gåsapågen Nils flyger på sin gås, Akka, i nationalistisk anda över och gör nedslag i kungens och folkets land. Senare startades också cykellopp med liknande utgångspunkt: Sexdagars, Mälaren Runt och Postgirot. Inget av dessa lopp har emellertid överlevt tidens tand. Det gick i längden inte ens att få ekonomi i det helt kommersiella Postgirot. Cykelsporten har aldrig varit riktig stor i Sverige, inte heller i Norge. I Danmark är läget däremot som bekant helt annorlunda och smått fanatiskt när det gäller Touren. En dansk, Bjarne Riis, har ju också vunnit loppet, 1996.

Henri Desgrange, utgivaren av sporttidningen *L'Auto*, var besjälad av att koppla loppet och dess sträckning till franska traditionen vad gällde kungens resor och gesällvandringarna. Loppet firade för övrigt 100 år förförre året, så nu är det loppet som står för att traditionen förs vidare. Cykelsporten följer i kungens och hantverkarnas spår, med Tour de France får publiken se hela Frankrike. Cykelsporten tog sig an uppgiften att visa de vackraste delarna av Frankrike, skriver Vigarello, och påpekar samtidigt att sporten generellt kom att fungera som ett gigantiskt korståg för framsteg och nya upptäckter (Vigarello, 1997).

Genom att Frankrike av tradition är ett av de dominerande turistländerna, finns en grund för att genomföra loppet med alla dess franska förtecken. Det bidrar till dess speciella charm och att man som tittare känner igen sig år från år, trots att huvuddelen av bansträckningen förändras. Men bergen, dalgångarna, de halvsovande byarna, slotten och allt annat, som TV-producenten väljer ut, förändras inte.

Det är en resa genom landskapet och historien. Frankrikes historia är en del av Europas historia och landet har varit drivande när det gäller tillkomsten och uppbyggnaden av EU. Det finns med andra ord flera skikt av samhällsliga och djupt historiska faktorer som utgör grunden för att detta cykellopps speciella ställning. Att få följa en idrottstävling, vars rumsliga kontext utgörs av intressanta vyer, gör inte upplevelsen mindre angenäm.

3 Informella regler och mönster

Att bli en duglig professionell cyklist, som kan ta en plats i något av de cirka 15 ställen som ställer upp i Touren, kräver en lärotid och socialiseringsprocess. Cykelsporten uppvisar en provkarta på oskrivna och informella regler (Albert, 1991). Om Lance Armstrong berättas att det dröjde innan han lärde sig hur och på vilket sätt han skulle cykla för att han skulle kunna etablera sig som toppcyklist. Han hade för vana som ung att "tokköra" så fort han fick chansen, taktisk körning var det inte tal om. Han körde bara för sig själv på ett superliberalt eller helt omedvetet sätt utan att hjälpa andra eller ta hjälp av andra. I USA var han en individualist som respekterades och ansågs lovande, i Europa framstod han som egen, osocial och osmart.

Han cyklade kort sagt i en anda av "splendid isolation". När han kom till Europa och började tävla insåg han, med tränares och sportchefers hjälp, att han måste lägga om sin

stil till sina medtävlare inom det egna stallet och i förhållande till andra stall. Han har själv berättat denna historia (Armstrong, 2001) och den har också berättats av andra. Tour de France blev något av en vändpunkt för honom. I detta lopp var han tvungen att bli en i teamet, även om han var dess försteåkare. Man kan inte cykla detta lopp ensam, även om man är urstark och i sin livs form. Det går inte an, inte ens för en Merckx eller en Indurain (Gutman, 2003, Abt, 1999).

Vad var det då han måste lära sig? Samverka, och inte bara med de egna lagkamraterna utan även med medtävlarna, löd läxan. I ett cykellopp som Tour de France ingår cyklisterna i stall; de ställer upp och cyklar i dessa lag. Endast under tempoetapperna, som brukar vara två till antalet, cyklar cyklisterna ensamma, jagande den bästa tiden av alla. På tempoetapperna brukar Armstrong vara oslagbar, att cykla "tout seul" svarar väl mot hans ego.

I övrigt gäller det att cykla tillsammans med och med hjälp av lagkamraterna. I alla stall har man en försteåkare, som övriga till varje pris har till uppgift att hjälpa fram till de delmål och mål man satt upp. Det kan röra sig om slutsegern och/eller vissa etappsegrar. Lagkamraterna, hjälppryttarna, ("les domestiques") ser då till att lagets stjärna får all hjälp. Under bergsklättringarna får de cyklister som är särskilt bra på detta (ofta små lätta cyklister med betydande lungkapacitet) till uppgift att "dra" lagets etta uppför berget. De håller då en fart som är passande. Stallets stjärna, till exempel Armstrong eller Ulrich, behöver aldrig ligga i täten och dra de andra. Dock händer det ändå ibland och det är bland annat detta som är den stora tjusningen med loppet.

Logiken är densamma på flacka partier under exempelvis hård mot- eller sidvind. Då lägger sig laget bakom någon av hjälppryttarna, "på rulle", och undgår därmed den skarpa vinden och spar på så sätt stora mängder energi. Hjälppryttarna turas givetvis om att sköta denna krävande uppgift. Man drar bara ett kort ögonblick sedan faller man tillbaka och intar en ny plats. Denna systematik och läxa kan alla professionella cyklister naturligtvis mycket bra (Prehn, 2004).

Under TV-sändningar och "live", om man hittar en sådan plats med en sådan överblick, kan man se att cykelloppet består av ett långt färggrant följande som glider fram, nästan ljudlöst, i rytmisk takt. Denna klunga eller "Peleton" utgör själva grunduppställningen, för att använda en fotbollsterm, i ett cykellopp. Det är i denna klunga cyklisterna cyklar, avvaktande och studerande alla förekommande rörelser i klungan. Rörelserna uppmärksammas också av sportcheferna i sina bilar. Alla väntar på att någon skall rycka eller så försöker man hålla tillbaka ett ryck genom att hålla så hög fart att det blir svårt och för kostsamt att rycka. I klungan förekommer såväl ord och samtal mellan cyklisterna som olika gester och tecken: tummar upp och ner etc.

Har man ryckt och lyckats lämna klungan ("the pack") bakom sig och om man är några stycken i denna utbrytning, kontrollerar man varandra noggrant samtidigt som man hjälps åt att dra, ligga först. I detta läge kan utbrytargruppen bestå av flera cyklister från olika stall, ändå hjälps man åt. Här har vi således genuin samverkan med andra, från andra lag. Inför spurten, som alltid kommer om cyklisterna är flera, gäller det att lurpassa på de andra/den andra och invänta det rätta tillfället, vilket är så sent som möjligt. När man spurtar växlas cykeln, så den drar hårt och det blir därmed mycket tungt och påfrestande att cykla, sär-

skilt om man har 15 sugande mil i benen. Få orkar sånt. Spurtspecialisterna finns i alla lag och de måste hjälpas fram till en bra position; de är i motsats till bergsspecialisterna ofta ganska stora och långa cyklister, här krävs muskler. Man kan inte säga att Armstrong är spurtspecialist.

Under loppet finns flera mycket viktiga oskrivna regler som gäller. Dessa regler har formen av "gentlemen's agreement" (Williams, 1989). En viktig regel innebär att man måste visa övriga åkare respekt. Har man tillgripit ojusta metoder under loppet kan de/den man spurtar emot låta en vinna utan motstånd. Man blir då förnedrad inför alla. Detta fick Armstrong uppleva vid ett tillfälle och det var nu avlidne italienaren Marco Pantani som delade ut den beska karamellen. Vurpar någon, säger en regel att man skall invänta vederbörande. Denna regel har Armstrong också brutit emot. En annan regel säger att man inte gör ett ryck när alla dricker och äter; man gör så under loppets gång. Ibland ser man emellertid cyklister som bryter mot denna regel.

Den hierarkiska huvudregeln som finns inom lagen innebärande att försteåkaren alltid är överordnad och kan inte passeras av hjälpryttarna, håller man hårt på. Stallets strategi och dagsaktuella uppgjorda taktik övervakas strängt av sportchefen som följer loppet åkandes i en följebil, varifrån han har ständig radiokontakt med sina åkare och kan således dirigera dem. Alla har ju chansen att åtminstone teoretiskt kunna bli omhuldade stjärnor, men de får bida sin tid och visa framsteg på andra sätt än att konkurrera ut lagets champion i huvudtävlingen Tour de France.

Det finns dock ett sådant flagrant exempel och utgörs av när Fausto Coppi struntade i sin "chef", landsmannen Gino Bartali, och cyklade helt sonika ifrån honom (Mulholland, 2003). Coppi blev småningom den stora italienska stjärnan, älskad av folket. I konflikten mellan dessa åkare fanns också en politisk dimension (Pivato, 1987, Sund 2004).²

Sammanfattningsvis kan man säga att cyklisterna tävlar mot varandra, men denna konkurrens bygger i allra högsta grad på samverkan. Det är den inre koden: skarp konkurrens under djup samverkan. Alla skall komma i mål, men någon skall komma först. Ibland bryter också någon cyklist mot reglerna och ställs då följaktligen mot skampålen. Tour de France brukar vara loppet där allt sådant kan hända. Loppet, exempelvis händelseutvecklingen i klungan, kan bjuda på många fall av gruppdynamik. Givetvis är det fascinerande att som åskådare, på plats vid någon vägkant eller vid TV-apparaten, få följa detta drama. Intresset och spänningen borde dessutom öka om man är något så när insatt i loppets alla strategiska och taktiska dimensioner samt informella regelsystem.

4 Mytologin, dramat

Hela loppets historik är packad med drama. Ledare som tappar en stor ledning under bergsetapperna, åkare som kör slut på alla andra och sig själv. Åkare som vurpar våldsamt – och åkare som dopat sig med allvarliga följder, allt för orka och göra resultat.

Påtagligt är hur endast vinnaren tar allt, de andra i samma och i andra stall, räknas knappt – i alla fall inte i eposet som berättas och återberättas om Touren – trots att loppet görs upp i såväl samverkan som konflikt. Det är motsägelsefullt. I hjälteberättelserna finns inte plats för de andra. Man skulle därför kunna tänka sig en kollektiv berättelse om loppet där fokus riktas mot kollektivet, stallen i Tour de France. Nu styr media berättelserna,

vilket de alltid gjort – loppet startades av en tidning – och då söks en hjälte och hans konkurrenter.

Hjälten kan vara behäftad med mindre goda egenskaper, men han är ändå en vinnare. Där återfinns Armstrong, i klartext. Denna typ av mediebevakning används inte bara på Touren utan scenariet söker man sätta upp där man kan. Men Touren synes särskilt tack-sam eftersom dramaturgin redan finns där i loppets inneboende logik: en oerhört tuff täv-ling där ledaren hela tiden synliggörs med sin gula tröja. En ny dag betyder en ny täv-lingsdag och allt kan hända. Vad händer då? Vad kan berättas?

Det är laggrupper som står mot varandra och det är i själva verket mellan stallens vin-nare som tävlingen gäller. Bakom finns stora sponsorer som finansierar respektive stall. Så här har det inte alltid sett ut. Under en lång period tävlade istället nationslag mot varandra. Då var det mer av världsmästerskap, men när pengarna på allvar behövdes, återkom stal-len, firmalagen igen.

Det som varit beständigt i Tourens historia är strapatserna cyklisterna fått utstå. Det krävs många egenskaper, inklusive en vältränad kropp och vinnarskalle för att kunna vinna ett sådant här lopp. I historiken blänker bergsklättnarna, spurtarna och de sega vin-narna. Men främst i ljuset framträder fem cyklister, legenderna, fyra av dem har vunnit fem gånger nämligen: Jacques Anquetil, Eddy Merckx, Bernhard Hinault och Miguel Indurain. Den femte omnämnde Lance Armstrong har vunnit sex gånger och kan vinna sin sjunde, sommaren 2005 (Ollivier, 2001). Alla fem har sina särskilda högst, personliga berättelser. Det är berättelser om uppväxt, de första cykelloppen och de lysande segrarna, allt i jämförande belysning gentemot de andra stora.

Eftersom dessa cyklister har haft sina speciella stilar och kommit från olika länder, i följd Frankrike, Belgien, Frankrike igen, Spanien och så USA, finns det alltid mycket att utgå ifrån och diskutera när tävlingen går på sparlåga så att säga. TV-kommentatorerna kan sin historia, sina hjältar och kan göra sina utläggningar i mer eller mindre dramatisk form. Berättelserna reproduceras och tävlingen fortsätter att skapa nya berättelser som inflätas i de gamla. Så skulle man kunna sammanfatta Tourens dramaturgi. Självklart blir detta intressant för den stora publiken, särskilt sådana personer som känner rollerna, aktö-rerna och scenen sedan tidigare. Historiken är här av avgörande betydelse. Loppet börjar om varje år och ramen är i stort densamma: åkarna, stallen och sportcheferna kommer och går, men loppet består, skulle man kunna säga.

5 Sportturismen

I en intervju berättar loppets nuvarande direktör, Jean- Marie Leblanc, att man mycket medvetet, givetvis, satsar på full TV-täckning och lägger stor omsorg bakom bansträck-ningen, så att den blir optimal, tävlingsmässigt, kommersiellt och turistmässigt för Frankrike och dess regioner och samhällen (Marchetti, 2003).

Tävlingsorganisationen Société du Tour de France är stor och räknar över 70 helårsan-ställda och flera hundra personer arbetar i organisationen när tävlingen går av stapeln. Det gäller att lägga en passande bana och välja stall och knyta övriga sponsorer till tävlingen. Uppgifter som kräver förberedelser, förhandlingar, avtal och utvärderingar. Tillkommer

gör så regler och bestämmelser kring loppet, inte minst säkerhetsbestämmelser för publiken samt den tunga biten om doping.

Under hela året finns numera en uppdaterad web-sida för att ge service till fans och intresserade. Eftersom cykelsport är något av en prylsport har man också en butik som via web-sidan säljer över hela världen, allt för att göra loppet ännu mer populärt. Så fort banan är lagd läggs sträckningen ut på nätet och alla fans och övriga får möjlighet att planera sin semester eller resa till någon av de hetare sträckorna. Sedan länge samlas den största publiken vid bergsetapperna. De är ju hårdast och där har man även möjlighet att få se sina hjältar under en längre period. Fansen kan ju också möjligen utgöra en injektion för trötta cyklister med sina glada tillrop, men lika gärna, tyvärr, vara i vägen och bara vara tröttande med sitt skrånande.

Publiken samlas tidigt, några dagar innan, och sprayar sin graffiti direkt på asfalten. Hela loppet blir som ett jättelångt tivoli med inslag av spektakel, spektakel som publiken själv står för. Fansen och åskådarna kommer resande från när och fjärran. Dansk publik brukar synas i vimlet av fransmän, italienare, tyskar och holländare.

Utanför tävlingsorganisationen, med säte i Paris, verkar många andra organ och institutioner för att årets lopp skall bli lyckosamt och spännande. Vilka summor och hur många som drar till Paris och Frankrike för Tourens skulle är okänt, men måhända handlar det om inte obetydliga skaror. Den moderna turismen bygger i allt högre utsträckning på upplevelser och aktivitet och inte bara på att turisterna skall ligga på en "playa" och sola sig. På det sättet kan turistsäsongen förlängas även in i höstmånaderna.

Där Touren dragit fram dröjer sig något kvar och cykelintresserade turister och andra kan vara intresserade av att ta del av vad som händer och vem som vann den etappen osv. För framför allt skidorterna är det en stor fördel med Touren, för om loppet dragits fram där, kan man även locka cykelturister att komma dit när förhållandena är gynnsamma för cykling och upplevelser på platsen.

Den finns även tydlig en koppling mellan den ditresta publiken, fansen, och alla dessa människor framför TV-apparaterna. Alla "håller på" och hejar fram sin egen hjälte. Hemmavid ser man allt folk på plats och vid vägen ser man TV-kamerorna och vet att man deltar i tävlingen, men som åskådare. Detta höjer stämningen än mer och ger tävlingen dess fulla inramning. Jämfört med arenasporter krävs betydligt mer av publiken. Den måste ta sig dit, till väggkanten, ibland cyklande, ibland gående. Innan cyklisterna kommer, kommer en hel karavan med sponsorbilar, försedda med högtalare, som slänger ut prylar till publiken. Det är ren karnevalsstämning utmed banan.

Kritiska dimensioner

Tour de France har utsatts för berättigad kritik. Det har gällt loppets bansträckning, den tilltagande kommersialiseringen och hjältedyrkan. Men denna typ av kritik har aldrig ifrågasatt loppets existens. Däremot har dopingfrågan vid flera tillfällen under årens lopp skakat om dess grundvalar. Säkerligen har det alltid funnits någon form av doping och drog-användning i Tour de France. Redan tidigt finns nedslag om att droger förekom för att

åkarna skulle kunna utstå den mentala och fysiska påfrestningen de utsattes för. Patrick Mignon har nyligen diskuterat loppets dopinghistoria och kommit fram till att den innefattar tre epoker: tiden fram till 50-talet, tiden därifrån till slutet av 60-talet och tiden därefter.

Från 1924 finns en tidningsintervju med några cyklister, ursprungligen publicerad i *Le Petit Parisien*, utförd av den undersökande journalisten Albert Londrés:

You have no idea what the Tour de France is like, said Henri. It's a Calvary. But Christ had only 14 stations of the cross. We have 15. We suffer from start to finish. Do you want to see what we run on? (From his bag he took out a phial) That's cocaine for the eyes, that's chloroform for the gums. That, said Ville, also emptying his musette, is a cream to warm up my knees. And the pills, do you want to see the pills? They each took out three boxes. In short, said Francis, we run dynamite. (Mignon, 2003)

Olika droger och medel kom till användning för att utstå smärtan och tröttheten. Under den andra epoken inträffade flera olyckor och ett dödsfall till följd av dopingmedel. Den engelske cyklisten Tom Simpson, föll handlöst ned och dog. Hjärtat stannade. Han hade då redlöst vinglat på sin cykel en sträcka uppför det ökända berget Mont Ventoux. Han brände ut sig totalt denna stekheta sommardag, amfetaminet tog bort hans smärta (Mulholland, 2003). Detta tragiska dödsfall inträffade trots att Touren året dessförinnan, 1966, infört dopingtest.

Under den tredje nu pågående epoken har dopingfrågan alltid varit högaktuell. Loppet har skakats av flera skandaler, där kända åkare varit inblandade, bland andra Jacques Anquetil, Marco Pantani och Bjarne Riis (The Economist 28/2 2004). Flera namn kan nämnas, inte minst Lance Armstrong, vilken för övrigt angivits av Filippo Simeoni för att ha använt förbjudna medel (SvD 3/7 och 24/7 2004). Många bedömare höll det för otroligt att Armstrong så snabbt efter sin cancersjukdom skulle kunna komma tillbaka till den absoluta toppnivån utan droger och dessutom som kronan på verket vinna Touren. Armstrong har dock aldrig testats positivt.

Att uppdaga dopinganvändning har emellertid varit nära nog omöjligt eftersom sportcheferna, stalldoktorerna och cyklisterna hållit ihop för att tysta ner och undkomma kritiken. Man har också försökt göra doping legitimt. Men cyklister som Paul Kimmage har själv trätt fram och vittnat, men negligerats (Kimmage, 1990/2001). Det finns också intellektuella som sökt rättfärdiga doping, skriver Mignon. Trots att åkare som Virenque och nämnde Anquetil varit dopade är de ändå stora hjältar i Frankrike. Hur kan det komma sig? Mignon menar att det ligger i cykelsportens subkultur att se mellan fingrarna med doping. Cyklister ses som arbetare som utfört ett hårt jobb och för att kunna komma i mål på goda tider krävs stimulantia.

Den enskilde cyklisten vet att många andra som kör Touren är dopade. Det finns inget val, helt enkelt. Sofistikerad doping ingår. Mignon ställer, mot bakgrund av attitydmätningar som visar att doping accepteras av många, frågan om vem som reser kraven som driver till doping. Han lägger ansvaret huvudsakligen på media och hävdar att det finns en

koppling mellan cykelsportens subkultur och populärkultur som leder till bruk av droger (Mignon, 2003).

Tour de France har hittills rett ut stormarna. Stora ansträngningar har gjorts för att komma till rätta med dopingen. Problemet är detsamma inom cykelsporten som inom många andra sporter. Ju mer sofistikerade dopingmetoderna blir, desto svårare är de också att avslöja. Tourens ansträngningar i kampen mot doping är helt avgörande för cykelsportens framtid. Legitimeras dopingen upphör loppet att vara ett sportevenemang – ansvaret vilar därför tungt på arrangörernas axlar.

Avslutande reflektioner

När man skall försöka förklara orsakerna bakom Tourens framgångar som ett årligt stort evenemang i klass med OS och VM hamnar man lätt i retoriska cirkelresonemang: Touren är så framgångsrik för att den är så spännande att se och så uppmärksammas för att den är så framgångsrik etc. Dock finns några aspekter att ta fasta på, när det gäller att förklara loppets storhet, som loppets *ritualer* (den klassiska gula ledartröjan t ex), dess *mytologi* och dess *koder* (bl. a samverkan och konkurrens) samt dess upprepning av ”*le grand tour*” (den franska resan). Allt detta har lett till en slags internationell *sportturism* utan motstycke.

Hela detta framgångskoncept som Tour de France representerar har emellertid även under hela loppets historia innehållit en uppenbar dopingproblematik som arrangörerna inte alltid kunnat hantera på ett acceptabelt sätt. Men publiken älskar loppet och dess dramaturgi. Visst är såväl de tävlande som publiken helt besatta dessa julidagar. Fattas bara.

Noter

- 1 Om man vill följa den fortlöpande diskussionen om cykelsport och Tour de France och inte läser franska rekommenderas *International Herald Tribune* (IHT) och dansk press. Touren har också en välgjord hemsida som även innehåller en engelskspråkig edition. I IHT skriver bland andra Samuel Abt, som är väl insatt, och i *Berglingske Tidene* och *Information* följs t ex loppet noggrant och där ges även analyser. Artiklarna läggs också ut på nätet. Litteraturen om sporten och Touren växer stadigt och påtagligt. Cykelsporten är framför allt stor på kontinenten, inkl de latinska länderna och Danmark, och delvis även i England. *The International Journal of the History of Sport* gav 2003 ett mycket välmatat nummer om Touren. Lance Armstrong enorma framgångar har även lett till att amerikanska förlag har börjat ge ut studier och mer populära böcker om cykelsporten. Det finns också ett välorganiserat nätverk om främst cykelhistoria som ordnar konferenser och diskuterar papers.
- 2 Bartali var djupt religiös och kom från landsbygden medan den urbane Coppi närmast var ateist och ansågs stå kommunistpartiet nära. Kristdemokraterna och deras press stödde Bartali. Men när den yngre Coppi började bli övermäktig svängde även den

kristdemokratiska pressen över till hans förmån, för folket omhuldade Fausto Coppi – mannen som struntade i överheten.

Referenser

Litteratur

- Abt, S. (1999). *Lance Armstrong's Comeback from Cancer*. San Francisco: Van der Plas Publications
- Albert, E. (1991). Riding a Line: Competition and Cooperation in the Sport of Bicycle Racing, *Sociology of Sport Journal*. Vol 8
- Armstrong, L. (2001). *It's Not About the Bike. My Journey Back to Life*. London: Yellow Jersey Press
- Barthes, R. (1970). *Mytologier*. Lund: Bo Cavefors förlag
- Ejnés, G. (2003). *Alpe d'Huez the Legend*. Colorado: Velo Press.
- Gutman, B (2003). *Lance Armstrong. A Biography*. New York: Simon Pulse
- Guttman, A (1978). *From Ritual to Record: the Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press
- Kimmage, P. (2001). *Rough Ride. Behind the Wheel with Pro Cyclist*. London: Wellow Jersey Press
- The International Journal of the History of Sport*. 2003. Vol 20. No. 2
- Marchetti, D. (2003). The Changing Organization of the Tour de France and its Media Coverage – An Interview with Jean-Marie Leblanc. *The International Journal of the History of Sport*. Vol 20. No. 2
- Mignon, P. (2003). *The Tour de France and the Doping Issue, The International Journal of the History of Sport*. Vol 20. No. 2
- Mulholland, O. (2003). *Uphill Battle. Cycling's Great Climbers*. Colorado: Velo Press
- Ollivier, J-P. (2001). *The Giants of Cycling*. Colorado: Velo Press
- Pivato, S. (1987). The Bicycle as a Political Symbol: Italy, 1885-1995, *The International Journal of the History of Sport*
- Prehn, T (2004). *Racing Tactics for Cyclists*. Colorado: Velo Press
- Sund, B. (2004). Rackarspel lönar sig i det långa loppet. *LO-Tidningen*. Nr 14
- Wheatcroft, G. (2003). *Le Tour. A History of the Tour de France, 1903-2003*. London: Simon & Schuster
- Wieting, S, G. (2000). Twilight of the Hero in the Tour de France, *International Review for the Sociology of Sport*. Vol 35. No. 3
- Williams, T. (1989). Sport, Hegemony and Subcultural Reproduction: The Process of Accommodation in Bicycle Road Racing. *International Review for the Sociology of Sport*. Vol 24. No. 4
- Vigarello, G. (1997). *The Tour de France, i Realms*. New York: Columbia University Press

Tidningar

The Economist

International Herald Tribune

Svenska Dagbladet

Websidor

www.letour.fr

www.berlingske.dk

www.eurosport.com

www.information.dk

www.iht.com